ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ પુસ્તક ૬ઠું

વિદ્યાપીઠ વાચનમાળા

ગૂજરાતી પહેલી ચોપડી

પ્રકાશક
ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ

પ્રસ્તાવના

સામાન્ય ચર્ચા તેમજ એક વર્ષના શિક્ષણાનુભવને પરિણામે આ ચોપડીમાં યોગ્ય ફેરફાર કરવામાં આવ્યા છે. ચોપડીની મૂળ વસ્તુમાં બહુ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો નથી, પણ તેને બાળકની સામે ધરવાની પદ્ધતિમાં ફેર કરેલો છે. પાઠોને પ્રશ્નોત્તર પદ્ધતિએ ન લખતાં સળંગ લખ્યા છે, છતાં સંવાદની પદ્ધતિ તો કાયમ જ રાખેલી છે. આથી પાઠ ટૂંકા થયા છે અને ચોપડીનું કદ પણ ઘટ્યું છે. ગઈ આવૃત્તિમાં આ ચોપડીનું કદ ડેમી આઠ પેજી હતું તેને બદલે આમાં તે ક્રાઉન સોળ પેજી ગણેલું છે. બાળકોને રુચે એવા કેટલાક નવા પાઠ આમાં ઉમેરેલા છે. કવિતાઓમાં પણ ઘણો ફેરફાર કર્યો છે. બાળકો માટેનું કાવ્યસાહિત્ય આપણી ભાષામાં ઘણું કમ છે તેથી આ બાબતમાં ઘણી અડચણ નડે એ દેખીતું જ છે અને તેટલું કાળજી રાખી, જ્યાંથી મળી શકે ત્યાંથી એવું સાહિત્ય એકત્ર કરી લાવવા યત્ન કર્યો છે, છતાં પણ એ દિશામાં સંપૂર્ણ સંતોષ થાય એવું તો નથી જ થયું. એ બાબતમાં આવની વ્યવહારુ સૂચના પર અમે પૂરતું ધ્યાન આપવા તૈયાર જ છીએ.

કોઈ પણ ચોપડી સફળ રીતે શીખવવાનો આધાર ઘણે અંશે શિક્ષક પર જ રહેવાનો. સાધન અપૂર્ણ હોય છતાં સારો શિક્ષક તેમાંથી પણ સારું પરિણામ લાવી શકે; જ્યારે પોતાના ધંધાની કળા બરાબર ન જાણનાર શિક્ષક પૂરતાં અને સારાં સાધન હોવા છતાં નિષ્ફળ થાય. આમ હોવાથી આ ચોપડીના ઉપયોગ પરત્વે થોડીક સૂચના ચોપડી શીખવવાની રીતમાં આપી છે.

છોટાલાલ બાળકૃષ્ણ પુરાણી
ભરૂચ કેળવણી મંડળ,
ભરૂચ.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ પુસ્તક ૬ હું

વિદ્યાપીઠ વાચનમાળા

ગૂજરાતી પહેલી ચોપડી

સંયોજક,
છોટાલાલ બાળકૃષ્ણ પુરાણી
મંત્રી, ભરૂચ કેળવણી મંડળ,
ભરૂચ.

પ્રકાશક
ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ

સં ૧૯૮૦] સુધારેલી બીજી આવૃત્તિ [પ્રત ૨૦ હજાર
(તૃતીય મુદ્રણ)

કિંમત ૦-૩-૦

પ્રકાશક :
કિશોરલાલ ઘનશ્યામલાલ મશરૂવાળા
મહામાત્ર, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ,
અમદાવાદ.

મુદ્રક :
વેણીલાલ છગનલાલ બૂચ
નવજીવન મુદ્રણાલય,
અમદાવાદ.

વિજ્ઞાપન

પુસ્તક સમિતિના ઠરાવ ૭/૮૦ અનુસાર આ પહેલી તથા બીજી ચોપડીની સુધારેલી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ કરવામા આવે છે. આ વખતે કિંમતમા ઘટાડો કરી શકાયો છે, એ જણાવતાં ખુશી ઉપજે છે.

આ આવૃત્તિનુ મુદ્રણ ૧૦-૧૨ દિવસ જેટલી ટુંકી મુદતમા કરવુ પડયું છે, એને લીધે કોઇક ઠેકાણે ભૂલો જણાવાનો સભવ છે; એને માટે શિક્ષકો અને શિક્ષકોથીયે વિશેષ અમારા નાના વાચકો અમને ક્ષમા કરશે એમ આશા છે.

આ મુદ્રણનું ત્વરિત કામ નવજીવન મુદ્રણાલયના ચાલકોની, તથા મારા સહાયક ભાઈ મગનલાલ પુરોહિતની રાતદિવસની મહેનત વિના ન થઇ શકત, એટલુંયે જો હું પ્રગટ ન કરૂં તો કૃતઘ્ન ગણાઉં.

ત્રીજી ચોપડી થોડા વખતમાં પ્રસિદ્ધ કરવા ઉમેદ રાખું છું.

વિદ્યાપીઠ કાર્યાલય
માઘ વદ ૫, સ ૧૯૮૦

પ્રકાશક

સાંકળીઉં

પહેલી ચોપડી

પાઠ ૧ લો. રેંટીયો.

ત્+ર=ત્ર. ત્રાક તાંતણા

પેલું શું છે? એ રેંટીયો છે. એનાથી શું

થાય છે ? એનાથી કંતાય છે. જો, પેલાં માજી કાંતે છે. એ શું કરે છે? એક હાથે એ પેલું ચક્કર ગોળ ફેરવે છે, અને બીજે હાથે એ પેલા રૂમાંથી લાંબા તાર ખેંચે છે. ભાઈ, એ પુણી કહેવાય. એ પુણી શાની બને? પુણી રૂની બને. જો આ રૂ છે અને આ પુણી છે.

પેલું લોઢાના સળીયા જેવું શું છે? એ ત્રાક કહેવાય છે. એનાથી રૂ કંતાઇ, તાંતણા બને છે. પછી એ તાંતણા ત્રાક ઉપર જ વીંટાય છે. એ તાંતણા સૂતરના તાંતણા કહેવાય. એ સૂતરના તાંતણા શા કામમાં આવે છે? એ તાંતણાનાં લુગડાં વણાય છે. ત્યારે તો રેંટીયો બહુ કામનો! હા, મારી બા

રોજ કાંતે છે. તારી બા કાંતે છે? હા. મારી બા પણ કાંતે છે.

પાઠ ૨ જો.

રૂડો મારો રેંટીયો હોજી.

દુઃખ હરતો ગાજે ખંત

ધીરો ધીરો ચાલેરે, મીઠો મીઠો ગાજેરે.
રૂડો મારો રેંટીયો હોજી.
સુંદર મારો રેંટીયો, ગોળ ફરંતો ગાય,
કાંતું સુંદર ખંતથી, તાર રૂપાળા થાય;
દુઃખો સહુ હરનોરે, ધીરો ધીરો ફરતોરે,
રૂડો મારો રેંટીયો હોજી.

પાઠ ૭ જો—પતંગ.

અગાશી ચગાવીશું સરત પાટલી

ફીરકી

ત્+ર=ત્ર. ત્રણ સ્+ત=સ્ત. દોસ્ત

મનુ—કનુભાઈ, તમે મારે ઘેર આવશો ?

કનુ—હા. મનુભાઈ.

મનુ—કનુભાઈ, તમે આવશો એટલે આપણે પતંગ ચગાવીશું.

કનુ—કયાં ચગાવીશું ?

મનુ—મારા ઘરની પાછળ વાડો છે ત્યાં.

કનુ—તમારા ઘરને અગાશી નથી ?

મનુ—અગાશી તો છે; પણ મારા બાપાજી ત્યાં ચગાવવાની ના પાડે છે.

કનુ—શું કામ ના પાડે છે?

મનુ—બાપા કહે છે કે પતંગ ચગાવવાના રસમાં સરત ન રહે તો પડી જવાય.

કનુ—મનુભાઈ, તમે એટલા બધા ભુલકણા છો?

મનુ—ના, ના! મને તો લાગે છે કે હું પડું જ નહિ; પણ બાપાજીનો હુકમ તો માનવો જ જોઈએ ને?

કનુ—ઠીક, ત્યારે આપણે વાડામાં ચગાવીશું, પણ તમારી પાસે પતંગ છે?

મનુ—હા, મારી પાસે ત્રણ પતંગ છે. એક લાલ, એક પીળો અને એક વાદળી.

કનુ—મનુભાઈ, તમને પતંગ ચગાવતાં આવડે છે?

મનુ—ના ભાઈ, મને પતંગ ચગાવતાં નથી આવડતો. તમે પતંગ ચગાવી મારા હાથમાં આપજો.

કનુ—મનુભાઈ, તમારી પાસે દોર છે?

મનુ—હા, એક પાટલી છે.

કનુ—મનુભાઈ, ત્યારે તો હું મારી ફીરકી લેતો આવીશ. આપણે પતંગ ખૂબ ઊંચો ચગાવીશું. કેમ દોસ્ત ?

મનુ—હો! બહુ મજા પડશે.

પાઠ ૪ થો.

ખાદીની ટોપી

સ્વરાજ દફતર

મા, મને ખાદીની ટોપી અપાવ.
ખાદીની ટોપી અપાવ—મા, મને.
ખાદીનું પહેરણ, ખાદીની ધોતી,
ખાદીનું દફતર અપાવ—મા, મને.
સ્વરાજ લઈશું સૂતરને તાંતણે
રેંટીયો રૂડો અપાવ—મા, મને.

પાઠ ૫ મો. ભાઇ બેન.

મહાદેવ દહેરામાં કિલકારીઓ

પુજારી માળા આરતી

ટ્+ય=ટ્ય. ચુંટયાં

મણિ—મોટા ભાઈ, નાની બેન બહુ રડે છે, અને બા એને છાની રાખવા કહે

છે. આપણે એને પેલા મહાદેવના દહેરામાં રમવા લઈ જઈએ?

મગન—હા, બેન. લાવ હું એને તેડી લઉં. જા બેન, બાને કહે, કે અમે બેનને માહાદેવમાં લઈ જઈએ છીએ. (મણિ ઘરમાં જઈ આવે છે.)

મણિ—ચાલ ભાઈ, હું બાને કહી આવી જો ભાઈ, નાની બેન કેવી પાકી છે! હવે કેવી છાની રહી ગઈ! એને તો બહાર ફરવું બહુ ગમે છે.

મણિ અને મગન મહાદેવના દહેરામાં ગયાં. ત્યાં આરતી થતી હતી. આરતીના ઘંટ સાંભળીને તો નાની કીકી હસીને કિલકારીઓ કરવા મંડી. પછી ભાઈ

બેન દહેરાની પાછળના વાડામાં ગયાં. ત્યાં એક નાનો બાગ હતો. મહાદેવના પુજારી દલસુખરામને પૂછી મગને જાઈ, જાઈ, ચંપા અને કરેણનાં ફુલ ચુંટયાં, અને મણિએ તેની માળા બનાવી. નાની કીકી હસતી હતી. પછી થોડી વાર રમી તે ઘેર ગયાં.

પાઠ ૬ ઠો. સરઘસ.

પડઘમ વાંસળી હારદોર સૂર

બચુભાઈ—બા, બા! જો, વાજાં વાગે છે! ચાલ, ચાલ, બા! જોવા જઈએ. વહેલી થા બા, વાજાં જતાં રહેશે.

મા—ચાલ બચુભાઈ, આ ટોપી પહેરી લે.

બચુ—બા, આ શું છે ?

મા—એ સરઘસ છે.

બચુ—ધોળી ટોપીઓવાળા પેલા છોકરાઓ શું કરે છે ?

મા—એ છોકરાઓ સારાં સારાં ભજન ગાય છે. એ લોકોને કહે છે કે આપણા દેશમાં બનેલાં કપડાં વાપરો.

બચુ—બા, એ કેવા હારદાર ચાલે છે! બા, પેલા છોકરાઓએ શું ઉપાડ્યું છે ?

મા—એ પડઘમ છે.

બચુ—બા, પેલા છોકરાઓ શું વગાડે છે ?

મા—એ છોકરાઓ વાંસળી વગાડે છે. જો, એ વાંસળીનો સૂર કેવો મીઠો લાગે છે!

પાઠ ૭ મો.

ઈશ્વરસ્તુતિ

વિસરૂં નહિ પ્રભુ નામ.
કદિ હું વિસરૂં નહિ પ્રભુ નામ.
ચંદ્ર સૂરજ ને અગણિત તારા,
કર્યાં ઉજાસને કામ—કદિ.
બહુ ઉપયોગી આપી હવા તેં
બેસે નહિ કંઇ દામ—કદિ.
અન્ન દીધે છે વરસાદેથી.
પાળે જીવ તમામ—કદિ.
ગાય ભેંસને દૂધ દહીં દેવા.
સરજાવી સહુ ઠામ—કદિ.
ઝાડ પાન ફળ ફુલ બનાવ્યાં,
આંબો ગુલાબ બદામ—કદિ.
દયા કરી સેવકને આપો,
બહુ વિદ્યા સુખ ધામ—કદિ.

પાઠ ૮ મો. નિશાળ.

વાડો પુંજો ઢાળીઆં પાથરણાં
ગુરુજી અક્ષર ગંદો

છગનભાઈ, ચાલો તમને મારી નિશાળ દેખાડું. જુઓ અમારી નિશાળ. એને ફરતો વાડો છે. વાડામાં ફુલના છોડ છે.

હું અહીં ભણવા આવું છું. નિશાળે આવીને અમે અમારા ઓરડામાંથી પુંજો કાઢીએ છીએ. અમને ગંદો ઓરડો ગમતો નથી. પછી અમે પાથરણાં પાથરી બેસીએ છીએ. પેલાં ઢાળીઆં છે. એ ઢાળીઆં પર પાટી મૂકી અમે લખીએ છીએ. પેલા મોટા પાટીઆ પર ગુરુજી લખે છે. એ પાટીઆ પર ચાકથી લખાય.

ગુરુજી બહુ સારા અક્ષર લખે છે. તેઓ અમને સારા અક્ષર લખતાં શીખવે છે. ગુરુજી અમને સારી સારી વાતો કહે છે મને વાતો સાંભળવી બહુ ગમે છે. વળી ગુરુજી અમને કવિતા ગવડાવે છે. છગનભાઈ, મને વાંચતાં આવડે છે; અમને નિશાળે જવું બહુ ગમે છે.

પાઠ ૯ મો. મારો મોતીઓ.

પાળેલો હોશિયાર તાળી ઉછાળું

લ્+લ=લ્લ. પલ્લો

મોતીઓ કોણ છે તે તમે જાણો છો? 'મોતીઓ' તો મારા કુતરાનું નામ છે. એ મારો પાળેલો કુતરો છે. હું 'મોતીઆ' 'મોતીઆ' કહી બોલાવું કે તરત તે આવે છે. એ બહુ હોશિયાર છે. એને તાળી આપતાં આવડે છે હું નિશાળે જાઉં, ત્યારે તે મારી જોડે આવે છે. મારો 'મોતીઓ' બહુ જબરો છે. બીજા કુતરાને જુએ કે તરત તે તેની પાછળ દોડે છે. એ બહુ ઝડપથી દોડે છે. મારી જોડે એ પલ્લો લે છે. હું એને કાંઈ ખાવું આપવા

જાઉં, ત્યારે તે ઉંચો ઉંચો કુદે છે. રોટલીનો કકડો હું ઉંચો ઉછાળું તો તે મોંમાં ઝીલી લે છે.

પાઠ ૧૦ મો. રંગ.

નારંગી જાંબુડીયો તપખીરીયો નીલો

આકાશ ભૂરા રંગનું છે. આકાશનો ભૂરો રંગ બહુ સારો લાગે છે. ભૂરા રંગને વાદળી રંગ પણ કહે છે. આ હળદર છે. તેનો રંગ પીળો છે. સોનેરી કેળાં પણ પીળાં હોય છે. પીતળનો રંગ પીળો કહેવાય. ચણીબોરનો રંગ લાલ છે. કંકુ પણ લાલ છે. માંકડાનું મોં પણ લાલ હોય છે. લાલ રંગની

ચીજો ગણાવો. આ ઓરડામાં પીળા રંગની ચીજો બતાવો. લાલ, પીળો અને વાદળી એ ત્રણ રંગમાંથી તમને કયો ગમે છે? આકાશનો ભૂરો રંગ મને બહુ ગમે છે.

દુધનો રંગ સફેદ કે ધોળો કહેવાય. રૂ ધોળું હોય છે. ખાદીનાં સફેદ કપડાં મને બહુ ગમે છે. સફેદ કપડાં બહુ સારાં લાગે. કોયલાનો રંગ કાળો છે. મેશ કાળા રંગની હોય છે. કાગડાનો રંગ પણ કાળો હોય છે. વાંદરાનું મોં કાળું હોય છે.

ઘાસનો રંગ લીલો છે. ઝાડનાં પાંદડાં પણ લીલાં છે. નારંગીનો રંગ નારંગી કહેવાય. જાંબુનો રંગ જાબુડીયો કહેવાય.

તમાકુ કે તપખીરનો રંગ તપખીરીયો કહેવાય છે. ગળીનો રંગ નીલો કહેવાય છે.

આ હીરો છે. એને તેજ સામે રાખી જુઓ. શું દેખાય છે? તેજ ધોળું દેખાય છે? ના જી. આ હીરામાં તો લાલ, નારંગી, પીળો, લીલો, વાદળી, નીલો અને જાંબુડીયો એટલા રંગ દેખાય છે.

પાઠ ૧૧ મો. સ્પર્શ.

આ રેશમ છે ને આ ખાદી છે. એ બંને પર હાથ ફેરવો. રેશમ સુંવાળું લાગે છે. ખાદી કરકરી છે. તે સુંવાળી નથી. કાચ લીસો છે. ઈંટ કરકરી લાગે છે.

રૂ હાથથી દબાવાય છે. રૂ પોચું છે. પથરો હાથથી દબાવાતો નથી. તે કઠણ છે. લાકડું પણ કઠણ છે.

આ પથરો નાનો છે, અને આ મોટો છે. મોટો પથરો નાના પથરા કરતાં ભારે છે. આ બેમાંથી મોટો પથરો કયો? આ ઓરડામાંની કઠણ ચીજો ગણાવો. રબર કેવું કહેવાય ? લીસી ચીજો ગણાવો.

કોઈ ચીજ સુંવાળી કે કરકરી, ટાઢી કે ઉની તે આપણી આંગળીઓથી જણાય. ચીજ હાથમાં લઈ જોવાથી હલકી કે ભારે જણાય. દબાવવાથી ચીજ કઠણ છે કે પોચી છે તે ખબર પડે.

પાઠ ૧૨ મો. ઝાડ.

થાંભલા છાલ ડાંખળીઓ પાંદડાં
ફાંટા છાંયડો મનહર

ઝાડના થાંભલા જેવા ભાગને થડ કહેવાય. થડ જમીનમાંથી નીકળી ઉંચું જાય છે. થડની ઉપર છાલ હોય છે. થડમાંથી મોટાં મોટાં ડાળાં નીકળે છે. એ ડાળાં ચોમેર પથરાય છે. ડાળાંઓ ઉપર નાની ડાળીઓ ફુટે છે. સૌથી છેલ્લે નાની

ડાંખળીઓ આવે છે. ડાંખળીઓ પર પાંદડાં હોય છે. આ ઝાડ કેવું ઘટાદાર છે!

પાંદડાં રંગે લીલાં હોય છે. તાજાં પાંદડાં લીલાં હોય છે. પણ તેઓ પાકે છે ત્યારે પીળાં કે રાતાં થઈ જાય છે. ઝાડ પર ફુલ પણ બેસે છે. ફુલ બેઠેલાં હોય છે, ત્યારે તો ઝાડ ઘણુંજ મનહર દેખાય છે. ફુલમાંથી ફળ થાય છે.

થડની નીચે મૂળ હોય છે. મૂળના ફાંટા મૂળીઆં કહેવાય. મૂળીઆં જમીનની અંદર ચોમેર ફેલાય છે. મૂળ અને મૂળીઆં થડને પકડી ઉભું રાખે છે.

ઝાડની નીચે છાંયડો હોય છે. તેમાં તડકો આવતો નથી. ઝાડની ઘટામાં પંખીઓ માળા બાંધે છે.

પાઠ ૧૩ મો. સ્વાદ.

ળ્+ચ=ળ્ચ. ગળ્ચો સ્+વ=સ્વ. સ્વાદ

તમે ગોળ ખાધો છે? હા જી, મેં ગોળ ખાધો છે. ગોળનો સ્વાદ કેવો કહેવાય? ગોળનો સ્વાદ ગળ્ચો કહેવાય. ગોળ ગળ્ચો છે. મધ પણ ગળ્ચું છે. ગળી ચીજ મીઠી પણ કહેવાય. ગોળ અને મધ મીઠાં પણ કહેવાય. ગળી ચીજો સૌને ભાવે.

મેથી કડવી છે. લીમડાનાં પાંદડાં પણ કડવાં છે. કડુનો સ્વાદ પણ કડવો છે. કડવી ચીજ કોઈને ન ભાવે. બીજી કડવી ચીજો ગણાવો.

આંબલીનો સ્વાદ ખાટો કહેવાય. લીંબુ પણ ખાટું છે. કાચી કેરી પણ

ખાટી હોય છે. મીઠાનો સ્વાદ કેવો કહેવાય? તે ખારો કહેવાય. મરચાંનો સ્વાદ તીખો કહેવાય. મરી પણ તીખાં હોય છે. બીજી તીખી ચીજો ગણાવો જોઉં.

કાથાનો સ્વાદ તુરો કહેવાય. આ હરડે ચાખી જુઓ. એ કેવી લાગે છે? જી, હરડે તુરી લાગે છે. ફટકડી પણ તુરી હોય છે.

મીઠો, કડવો, ખાટો, ખારો, તીખો, અને તુરો એમ છ સ્વાદ થયા. બધા સ્વાદ જીભથી જણાય.

પાઠ ૧૪ મો. વાસ.

સુગંધિદાર આનંદ ખાળકુંડી સાફસુફ
ચોકડીઓ ર્+ગ=ર્ગ. દુર્ગંધ

ગુલાબનું ફુલ તમે જોયું છે ? એની વાસ કેવી સારી લાગે છે? ગુલાબની વાસ મીઠી કહેવાય છે. સારી વાસ સુગંધ કહેવાય. જાઈ, જુઈ તથા મોગરાનાં ફુલ સુગંધિદાર કહેવાય. ચંપાનાં ફુલની વાસ પણ સારી છે. સુગંધિ ફુલથી મનને ઘણો આનંદ થાય છે. સુગંધિદાર ફુલોની વાડીમાં ફરવું બહુ સારૂં લાગે છે.

આ હીંગ છે. એની વાસ તમને ગમે છે? હીંગની વાસ ખરાબ છે. ખરાબ વાસ

દુર્ગંધ કહેવાય. કાંદાની વાસ આકરી હોય છે.

ઘરની ચોકડીઓ અને ખાળકુંડીઓ સાફ ન રાખીએ તો તેમાંથી દુર્ગંધ નીકળે. દુર્ગંધથી શરીર બગડે છે. ઘરને એવું સાફસુફ રાખવું કે તેમાં જરા પણ દુર્ગંધ પેદા થાય નહિ.

પાઠ ૧૫ મો.

બિલાડીની કવિતા

કાળ સ્હાય

બિલ્લી વાઘ તણી માશી, જોઇને ઉંદર જાય નાશી.

ચામડી ઉપર ચટાપટા ને, પૂંછડી પટપટ થાય;
ખુણા ખાંચરા ખોળી ખોળીને, ઝડપી ઉંદર જાય
—બિલ્લી૦

જીભ વતી એ પાણી પીએ ને, આંખો મીંચીને ખાય
કુતરૂં એનો કાળ છે તેને, દેખી નાશી જાય
—બિલ્લી૦

ભૂરે ડોળે ભલું ભાળતી, જવ અંધારૂં ઘોર;
એકજ ઘરમાં ગોડે નહિ એ, આખા ગામની ચોર
—બિલ્લી૦

પાઠ ૧૬ મો. સવાર.

અજવાળું ટેકરીઓ ઉકરડા આરતી
પરભાતીયાં ઘોર ચકચકતાં ઝંખવાઈ
ગ્+ય=ગ્ય. ઉગ્યો

સવાર થઈ છે. આકાશમાં તારા દેખાતા નથી. બધે અજવાળું થઈ ગયું છે. રાતે ઝાડ, ઘર, ટેકરીઓ કશું બરાબર દેખાતું નહોતું. હવે તો બધું બરાબર દેખાય છે. પવન ધીરે ધીરે વાય છે. થંડો પવન કેવો સારો લાગે છે ! હજુ સૂરજ ઉગ્યો નથી.

કાગડાઓ 'કા', 'કા' કરતા ઉડે છે. આ ચકલીઓ 'ચીં', 'ચીં' કરતી કેવી કુદાકુદ કરે છે ! પેલા ઉકરડા પર કુકડો ડોક લાંબી કરી 'કુકડેકૂક' કરે છે.

મંદિરમાં આરતીના ઘંટ વાગે છે. લોકો મજાનાં પરભાતીયાં ગાય છે. ઘંટીનો ઘોર કાનને કેવો મીઠો લાગે છે ! જુઓ બૈરાં માથે ચકચકતાં બેડાં લઈ પાણી ભરવા જાય છે.

ઓહો ! પણે કેવું તેજ તેજ થઈ રહ્યું છે ! ત્યાં આકાશ કેવું મજાનું ચળકતું ગુલાબી થયું છે ! ત્યાં સૂરજ ઉગે છે. સૂરજ કેવો ગોળ થાળી જેવો દેખાય છે! એના સામું જોવાતું નથી. એની સામે જોતાં આંખ ઝંખવાઈ જાય છે. સવારના પહોરમાં ખેતરોમાં ફરવું બહુ સારૂં લાગે. સૂરજ ઉગે ત્યારે સવાર થઈ કહેવાય.

પાઠ ૧૭ મો. મેળો-ભાગ ૧.

રમકડાં ફરકડી ચગડોળ સીસોટી

કનુ—આજે મેળો છે. હું જવાનો છું. મારા બાપાજી મારી સાથે આવશે. મારા બાપાજી મને રમકડાં અપાવશે. હું ફરકડી અને ઘોડો લઈશ. મગનભાઈ, તું મેળામાં આવીશ ?

મગન—હા ભાઈ, મારા મામા જોડે આવીશ. હું તો ચગડોળમાં બેસવાનો છું. તું ચગડોળમાં બેસીશ ?

કનુ—ના ભાઈ, મને તો ચગડોળમાં બીક લાગે.

કનુ—બીક ! કેમ વારૂ એમાં બીવાનું શું છે ?

કનુ—પડી ન જવાય ?

મગન—જા, જા. પેલો ઉંચો નીચો જાય છે તે ચગડોળમાં મને પણ પહેલાં બીક લાગતી હતી. પણ એકવાર મારા મામાએ મારો હાથ ઝાલીને બેસાડી દીધો. મેં જાણ્યું કે હમણાં પડીશ, હમણાં મુઓ; પણ પડ્યો યે નહિ ને મુઓ યે નહિ. ત્યારથી મારી બીક નાશી જ ગઈ. હવે તો તું કહે તેટલી વાર બેસું.

કનુ—અલ્યા, તને ફેર પણ ન આવે ?

મગન—બહુવાર બેસીએ તો આવે; પણ તું પેલો ગોળ ફરે છે તેમાં પહેલાં બેસજે; એમાં બીક નહિ લાગે.

કનુ—મગનભાઈ, તું શું રમકડાં લઈશ ?

મગન—મારા મામા અપાવશે તે લઈશ. મને સીસોટી બહુ ગમે છે. ગાડી ગાડી રમીએ ત્યારે વગાડવા કામ લાગે.

પાઠ ૧૮ મો. મેળો—ભાગ ૨.

ભીડ ધમાલ

કનુ અને મગન સાંજે મેળામાં ગયા. મેળામાં બહુ લોક ભેગા થયા હતા. હારદોર દુકાનો હતી. મમરાવાળા અને રમકડાંવાળાની દુકાનો આગળ બહુ ભીડ હતી. કેટલાંક છોકરાં રમકડાં માટે હઠ કરી રડતાં હતાં. કનુ અને મગન હઠ નહોતા કરતા. કનુ ફરકડીવાળાને શોધતો હતો. ફરકડીવાળો દેખાયો એટલે કનુ

વહેલો વહેલો તેની પાસે ગયો અને એક મજાની ફરકડી લીધી.

ચગડોળો આગળ તો બહુ ધમાલ હતી. લોકો ચગડોળમાં ચડે ને ઉતરે. મગન ચગડોળમાં બેઠો. પછી કનુ પણ હીંમત કરીને બેઠો. ચગડોળ ગોળગોળ ફરવા લાગ્યો. ચગડોળમાં મગન ઘોડા પર બેઠો હતો. તે બીતો નહોતો. ચગડોળ જોરથી ફરતો હતો, ત્યારે એક નાનો છોકરો રડી પડયો. મેળામાં બધે ફરી કનુ અને મગન વાતો કરતા ઘેર ગયા.

પાઠ ૧૯ મો. બપોર.

પડછાયો વ્+ય=વ્ય. આવ્યો

સૂરજ બરાબર માથા પર આવ્યો છે. આપણો પડછાયો કેટલો નાનો થઈ ગયો છે ! તાપ બહુ પડે છે. રસ્તામાં લોક બહુ દેખાતા નથી. આકાશમાં પંખીઓ પણ બહુ ઉડતાં જણાતાં નથી. કોઈ કોઈ ઠેકાણે સમડીઓ ઉડતી જણાય છે.

ઉનાળામાં તાપ બહુ પડે છે. ઉનાળામાં બપોરે જમીન ખૂબ તપે છે. જોડા વગર ચાલતાં દઝાય છે. ઉનાળામાં બપોરે ઝાડનો છાંયો બહુ સારો લાગે છે.

ઘણા લોકો બપોરે ઉંઘે છે, તે સારૂં નથી. દિવસે ઉંઘવાથી શરીરમાં આળસ આવે. દિવસે કદી ઉંઘવું નહિ.

પાઠ ૨૦ મો. આંબો.

ઘટાદાર કોયલ ટહુકે છાંયડો

કેસરી અથાણું છ્+ય=છ્ય. પૂછ્યા

ર્+ય=ર્ય. કર્યું લ્+લ=લ્લ. ફોલ્લા

ચંપા—ભાઈ, પેલું શેનું ઝાડ છે?

મટુ—બેન, એ તો આંબાનું ઝાડ છે. અલ્યા ભાઈ, આપણે એના છાંયડામાં ઉભાં રહીએ.

કુઉઉ કુઉઉ

ભાઈ, એ શું બોલતું હશે?

મટુ—એ તો કોયલ ટહુકે છે.

ચંપા—ભાઈ, એનો અવાજ બહુ મીઠો લાગે છે. એ ક્યાં છે? મને તો દેખાતી નથી. ચાલ આપણે એને શોધી કાઢીએ.

મટુ—એ તો નહિ દેખાય. એને તો ઝાડમાં છુપાઈ રહી ટહુકો કરવાની ટેવ છે.

ચંપા—ભાઈ, આંબે પેલી કેરીઓ કેવી લટકી રહી છે! હું તે કેરીઓ તોડી લઉં?

મટુ—બેન, એ કેરી આપણી નથી. ધના પટેલ પૂછ્યા વગર ન લેવાય. પેલા ધના મામા ઉભા. ચાલ આપણે એમને પૂછી જોઈએ. (જાય છે.)

ધના મામા, અમે પેલી કેરીઓ લઈએ?

ધના પટેલ—હા ભાઈ, લે. તમે પૂછ્યા વગર કેરી ન લીધી એ બહુ સારૂં કર્યું. લો, હું તમને આ બીજી કેરીઓ પણ આપું છું. કેમ ભાણીબેન, કેમ છો? વધારે કેરીઓ જોઈશે? (કેરીઓ આપે છે અને જાય છે.)

ચંપા—ભાઈ, આ કેરી લીલી છે અને આ તો પીળી છે.

મટુ—એ પીળી નથી. એ તો કેસરી છે. લીલી કેરી કાચી છે, અને કેસરી પાકી

છે. તારે આ કેરી ખાવી છે?

ચંપા—હા, ભાઈ.

મટુ—ત્યારે પહેલાં એને ધોઈ નાખવી પડશે. કેરી ધોયા વગર ખવાય નહિ. એની ઉપર ચેપ હોય છે. તેથી મોંમાં ફોલ્લા પડે. ચંપા બેન. તું જાણે છે કે કાચી કેરીનું અથાણું થાય છે. અને પાકી કેરીના રસ કાઢી લોક ખાય છે?

પાઠ ૨૧ મો.

કુકડો

પહેરેગીર ગનલડી પીયરીએ વોળાવું

હ્+ય=હ્ય. ઉદ્યોગી

સવારમાં વહેલો હું ઉઠી, કુકડેકૂક કરૂં છું;
ઉઠાડવા ઉદ્યોગી જનને, પહેરેગીર બનું છું.
કુકડેકૂક કુકડેકૂક કરતો, સૂરજને બોલાવું;
કાળી કાળી રાતલડીને, પીયરીએ વોળાવું.

અમરદાર

પાઠ ૨૨ મો. સાંજ.

મજાના બેટ ભાંભરે છે આરડે છે
કિલ્લા

જુઓ તો ખરા, પેલો સૂરજ કેટલો બધો નીચો ઉતરી પડયો છે! બપોરે તો તે માથા ઉપર હતો. હવે તાપ લાગતો નથી. હવે તો ઠંડક થઈ છે. મારો પડછાયો કેવો લાંબો પડે છે! ઝાડ અને ઘરની ટોચ સૂરજના તેજમાં કેવાં ચળકે છે! સૂરજ આથમે છે ત્યાં આકાશમાં કેવા મજાના રંગ દેખાય છે? ત્યાં જાણે સોનાનું તળાવ હોય એવું જણાય છે. કોઈ વાદળાં તો મોટા કિલ્લા જેવાં દેખાય છે.

ઢોર ચરીને પાછાં આવે છે. ગાયો

'હંભા' 'હંભા' કરી ભાંભરે છે. ભેંસો મોટેથી આરડે છે. ઢોરના ધણથી ધૂળ ખૂબ ઉડે છે. જુઓ, પેલા ખેડુતો હળ લઈ પાછા આવે છે. કેટલાક તો માથે ઘાસના ભારા લઈને આવે છે. પંખીઓ તેમના માળામાં જાય છે.

સાંજના હું રમવા જાઉં છું. ઘણીવાર હું મારા બાપા જોડે ફરવા જાઉં છું. મને સાંજના ફરવા જવું ગમે છે.

પાઠ ૨૩ મો. સૂર્ય.

શરૂઆત છેડો આથમે છે.

ર્+ય=ર્ય. સૂર્ય

ગુરુજી—છોકરાઓ, આ ઓરડાનાં

બારી બારણાં બંધ કરો. કહો હવે શું થયું?

છોકરો—ગુરુજી, હવે તો ઓરડામાં અંધારૂં થઈ ગયું!

ગુરુજી—મગનભાઈ, પેલી બારી જરા ઉઘાડ જોઉં. (મગન બારી ઉઘાડે છે.) જુઓ, આ બારીમાંથી શું આવ્યું?

છોકરો—ગુરુજી, બારીમાંથી તેજ આવ્યું. હવે ઓરડામાં અજવાળું થયું.

ગુરુજી—એ તેજ કોણ આપે છે?

છોકરો—એ તેજ સૂર્ય આપે છે.

ગુરુજી—છોકરાઓ, તડકામાં ઉભા રહીએ ત્યારે શું થાય છે?

છોકરાઓ—તડકામાં ઉભા રહીએ ત્યારે તાપ લાગે છે.

ગુરુજી—ત્યારે બોલો જોઉં, આપણને તેજ અને તાપ કોણ આપે છે?

છોકરો—સૂર્ય આપણને તેજ અને તાપ આપે છે.

ગુરુજી—સૂર્ય સવારે ઉગે છે અને સાંજે આથમે છે. સવારથી સાંજ સુધીનો વખત દહાડો કહેવાય. અને સાંજથી સવાર સુધીનો વખત રાત કહેવાય. સવાર એ દહાડાની શરૂઆત છે, અને સાંજ એ દહાડાનો છેડો છે. દહાડે તમે શું કરો છો?

છોકરો—ગુરુજી, દહાડે અમે ભણીએ છીએ અને રમીએ છીએ.

ગુરુજી—બરાબર છે. દહાડે સૂર્યનું તેજ હોય ત્યારે વાંચવું. રાતે વાંચવું

નહિ. રાતે વાંચવાંથી આંખ બગડે; રાતે તો સુવાનું.

પાઠ ૨૪ મો. ચંદ્ર અને તારા.

તેજસ્વી ટપકીઓ ચાંદની

દ્+ર=દ્ર. ચંદ્ર

દહાડે સૂર્ય તેજ આપે છે અને રાતે ચંદ્ર તેજ આપે છે. સૂર્ય રોજ દહાડે દેખાય છે, પણ ચંદ્ર રોજ રાતે ઉગતો નથી. સૂર્ય રોજ સવારે ઉગે છે. પણ ચંદ્ર રોજ સાંજના ઉગતો નથી. ઘણી વાર ચંદ્ર રાતે મોડો ઉગે છે.

ચંદ્ર કરતાં સૂર્યનું તેજ વધારે હોય છે. ચંદ્ર સૂર્ય જેટલો ગરમ અને

તેજસ્વી નથી. સૂર્યનો તડકો ગરમ છે, પણ ચંદ્રની ચાંદની તો થંડી હોય છે. થંડી સફેદ ચાંદની બહુ સારી લાગે છે. ચાંદનીમાં રમતો રમવાની બહુ મજા પડે.

રાતે આકાશમાં તારા દેખાય છે. સૂર્ય આથમે છે એટલે તેઓ ધીરે ધીરે ડોકીઆં કરવા માંડે છે. ચંદ્ર ઉગ્યો હોય ત્યારે પણ તારા તો દેખાય છે. ચંદ્ર ન હોય ત્યારે તો તેઓ બહુ દેખાય છે. ચમકતા તારાઓની ટપકીઓથી આકાશ બહુ સુંદર દેખાય છે. સવારે કંઈ તારા જતા રહેતા નથી. તેઓ આકાશમાં તો હોય છે, પણ સૂર્યના તેજને લીધે દેખાતા નથી.

પાઠ ૨૫ મો. લુચ્ચો વરસાદ.

હવેથી હું તો આ વરસાદ સાથે નથી રમવાનો. એ બહુ લુચ્ચો છે.

બપોરે હું સૂઈને ઉઠ્યો ત્યારે બારી બારણાં બંધ હતાં; પણ બહાર વરસાદ વરસતો હતો. મને લાગ્યું કે તે હસે છે. હું દોડતો દોડતો બહાર રમવા ગયો. જઈને જોઉં છું તો વરસાદ ભાઈ રૂએ છે!

પરમ દહાડે બપોરે હું એની સાથે ખૂબ રમ્યો. રમીને પાછા જતી વખતે મેં એને કહ્યું, "આવતી કાલે સવારે તો મારે નિશાળે જવું છે, માટે તું જો બપોરે આવે તો આપણે રમીએ." પણ એ લુચ્ચો તો સવારે જ આવ્યો! પછી

મને કહે, "ચાલ રમવા." નિશાળેથી રમવા કેમ જવાય? ગુરુજી કાંઈ વરસાદ સાથે રમવાની રજા આપે?

વરસાદનો સ્વભાવ પણ ખરાબ છે. એ સીધી રીતે રમતો જ નથી. પોતે પડે છે ને મને પણ સાથે પાડે છે. એ પડે તો એને તો કંઈએ નથી થતું; પણ મને તો વાગે છે ને વળી મારાં કપડાં બગડે છે. મારૂં દુઃખ જોઈને એ મોઢેથી હસે છે, અને આંખોથી રૂએ છે. માટે હું તો હવે આજથી વરસાદ સાથે રમવાનો નથી.

પાઠ ૨૬ મો.

તારા

ણ્+ય=ણ્ય. ગણ્યા ન્+હ=ન્હ. ન્હાય

ગણ્યા ગણાય નહિ
વીણ્યા વીણાય નહિ
છાબડીમાં માય નહિ
તોય મારા આભલામાં ન્હાય.

*

તારા ! ધીમા ધીમા આવો,
તારા ! રમવાને સૌ આવો;
તારા ! રૂપાગેડી લાવો,
તારા ! ધીમા ધીમા આવો.
તારા ! થાકો ત્યારે જાઓ,
સાટે ચાંદાને તેડાવો;
તોયે હમણાં તો તમે આવો,
તારા ! ધીમા ધીમા આવો.

પાઠ ૨૭ મો. સંતાકુકડી.

દાવ   હ્+ય=હ્ય.   કહ્યું

શેરીનાં છોકરાં એક દિવસ વાડીમાં ગયાં.

કનુ—ચાલો આપણે સંતાકુકડી રમીએ.

સવિતા—પણ ભાઈ, મને સંતાકુકડી રમતાં આવડતી નથી તે?

કનુ—એમાં શું થયું. એ તો તું રમીશ એટલે તને આવડી જશે.

બચુ—કનુભાઈ, પહેલો દાવ કોણ આપશે?

કનુ—ચાલો પેહેલો દાવ હું આપું છું. સવિતાબેન, તું આહીં બેસ અને

અમે રમીએ તે જો. પછી તને આવડે એટલે તું પણ રમજે હો.

પછી સવિતા ત્યાં બેઠી. કનુએ તેને કહ્યું, "સવિતાબેન, જો તું તારા હાથથી મારી આંખો ઢાંકી રાખ. આ બધાં છોકરાં સંતાઈ જશે. બધાં સંતાઈ જાય ત્યારે તું 'ડાહીનો ઘોડો, પાણી પીતો, ચરતો ફરતો, છૂટ મૂટ' એમ બોલી મારી આંખો પરથી તારા હાથ લઈ લેજે. તું ડાહી કહેવાય."

બધાં છોકરાં સંતાઈ ગયાં એટલે સવિતાએ 'ડાહીનો ઘોડો, પાણી પીતો, ચરતો ફરતો, છૂટ મૂટ' કહી કનુની આંખો પરથી હાથ લઈ લીધો.

હવે કનુએ પેલાં સંતાએલાં છોકરાં

શોધવા માંડયાં. તે ઝાડી પાછળ, ઝાડ પાછળ, માંડવામાં, એમ બધે જોતો. શોધતાં શોધતાં તેણે રમણને પકડયો. હવે રમણને માથે દાવ આવ્યો. હવે તો સવિતાને રમતાં આવડયું હતું, એટલે તેણે પણ રમવા માંડયું.

પાઠ ૨૮ મો.

બિલાડી અને કુમતું.

તરાપ

ચ્+ય=ચ્ય. ખેંચ્યું પ્+ર=પ્ર. પ્રમાણે

મગન—જો બેન, પેલી બિલાડી!

મણિ—ભાઈ, એ શું કરે છે?

મગન—એ ઉંઘી ગઈ છે. એની આંખો બંધ છે. બેન, જો, આપણે એક મઝા કરીએ. પેલું ફુમતું લાવ.

મણિ—ભાઈ, ફુમતાને શું કરીશ?

મગન—બેન, તું જો તો ખરી. એ ફુમતાને દોરી બાંધીશું. પછી બિલાડી પાસે તે ફુમતું મૂકી ધીરેથી ખેંચીશું. પછી જો કેવી મઝા થાય છે!

મગને ફુમતાને દોરી બાંધી બિલાડી પાસે મૂક્યું. થોડી વારમાં બિલાડીએ આંખ ઉઘાડી, એટલે મગને ધીરેથી ફુમતું ખેંચ્યું. બિલાડી ઉંચી થઈ તે ફુમતા પર તાકીને જોવા લાગી. થોડી વાર પછી તેણે ફુમતા પર તરાપ મારી. બિલાડીએ

તરાપ મારી એટલે મગને ફુમતું ખેંચી લીધું. આ પ્રમાણે આગળ છોકરાં અને પાછળ બિલાડી, એમ તેઓ આખા ઓરડામાં ફર્યાં. આખરે બિલાડીએ તરાપ મારી ફુમતું પકડી લીધું, અને તેને મોંમાં લઈ તે નાસી ગઈ.

પાઠ ૨૯ મો.

ગાય અને વાછરડું.

વાછરડું દહોણી ગેલ ગોવાળ શાંત

હ્+ય=હ્ય. રહ્યા ત્+ત=ત્ત. પિત્તળ

છગન—પેલી ગાય ઉભી છે. તેની પાસે વાછરડું છે.

કેશવ—છગનભાઈ, પેલો માણસ શું કરે છે ?

છગન—એ ગાયને દૂહે છે. ઘુંટણ વચ્ચે પિત્તળની દહોણી લઈ તેમાં દૂધ ઝીલે છે.

કેશવ—ભાઈ, ગાય કેવી શાંત ઉભી છે ! હેં ભાઈ ! પેલું વાછરડું શું કરે છે ?

છગન—એ ગાય એની મા છે. એને ધાવવું છે. તેથી તેની મા પાસે જવાનું કરે છે. જો, એ પોતાનું પૂછડું કેવું હલાવે છે!

કેશવ—વાછરડાનો રંગ કેવો છે?

છગન—એનો રંગ રાતો છે.

કેશવ—ભાઈ, પેલો માણસ એને ધાવવા દેશે?

છગન—હા, ભાઈ, દૂધ દોહી રહ્યા પછી એને ધાવવા દેશે.

કેશવ—મોટાભાઈ, જુઓ! ગાયને વાછરડા ઉપર કેવું હેત છે! એ કેવી એની જોડે ગેલ કરે છે!

છગન—કેશવ, બોલ જોઉં, આ ગાયનો રંગ કેવો છે?

કેશવ—એનો રંગ ધોળો છે.

છગન—એને કેટલાં શીંગડાં છે?

કેશવ—એને બે શીંગડાં છે.

કેશવ—છગનભાઈ, પેલો એને દૂહે છે તે કોણ કહેવાય?

છગન—એ ગોવાળ કહેવાય. એ ગોવાળ એને સવારે અને સાંજે દૂહે છે.

કેશવ—મોટાભાઈ, ગાય તો શાંત

ઉભી રહે છે, અને કોઈને મારતી નથી; પણ ભેંસ તો મારે અને તોફાન કરે.

છગન—તેથીજ લોક કહે છે કે 'ગાય માતા પારવતી; ભેંસ તો ડોબું.'

પાઠ ૩૦ મો.

ગાય

આંચળ	ખરી	ઘાટ	લીસુ
રૂવાંટી	ફાટ	સંગ	ઉપયોગી

કાળી ધોળી રાતી ગાય, પીએ પાણી ચરવા જાય.
ચાર પગો ને આંચળ ચાર, વાછરડા પર હેત અપાર.
પગમાં ખરી ને તેમાં ફાટ, સુંદર શોભે એનો ઘાટ.
પાછળ પૂછડા પર છે વાળ, તેથી કરે શરીર સંભાળ.
કાન શીંગ બે મોટી આંખ, પૂછડાથી ઉડાડે માખ.
નરમ રૂવાંટી લીસું અંગ, ગેલ કરે વાછરડા સંગ.
દુધ તેનું ધોળું દેખાય, સાકર નાખી હોંસે ખાય.
દહીં માખણ ઘી તેનાં થાય, તેથી બહુ ઉપયોગી ગાય.

કવિ ધીરજકાકા.

પાઠ ૩૧ મો. ગાંધીની રમત.

ત્રાજવાં પરોવી

મોહન—કેશવભાઈ, આપણે શું

રમીશું ?

કેશવ—આપણે ગાંધી ગાંધી રમીએ ?

મોહન—હા, કેશવભાઈ, ત્યારે ઉભા રહો, હું ત્રાજવાં લઈ આવું.

એમ કહી મોહન ઘરમાં ગયો અને બે માટીનાં નાનાં કોડીયાં લઈ આવ્યો. એક સળીયાથી હરેક કોડીયામાં તેણે ત્રણ ત્રણ કાણાં પાડયાં. પછી તે કાણાંમાં દોરી પરોવી એક નાની સરખી લાકડીને બન્ને છેડે તે લટકાવી દીધાં.

મોહન—જુઓ કેશવભાઈ, આ ત્રાજવું થયું. હવે હું દુકાન માંડું છું અને તમે બધું લેવા આવજો. આ ઠીકરાંના કુકા, તે જાણે પૈસા.

પછી મોહને દુકાન માંડી. રેતીને ખાંડ બનાવી, કાદવને ગોળ બનાવ્યો; નાના નાના કાંકરા તે સાકર. પછી કેશવ દુકાને માલ લેવા આવ્યો.

કેશવ—તમારે ત્યાં ખાંડ છે? ખાંડ કેમ શેર આપી?

મોહન—જી, ખાંડ ચાર આને શેર છે. કેટલી આપું?

કેશવ—મને પાશેર ખાંડ આપો અને નવટાંક ગોળ આપો.

મોહને ત્રાજવાંથી તે ચીજો તોળી આપી. તે બરાબર તોળતો હતો. બધી ચીજો વેચાઈ ગઈ, ત્યાં સુધી મોહન દુકાને બેઠો. પછી કેશવે દુકાન માંડી અને મોહન તેને ત્યાં બધું લેવા આવ્યો.

પાઠ ૩૨ મો. બકરી.

નવનીત—રસિકભાઈ, જુઓ પેલાં બકરીનાં બચ્ચાં કેવા કુદકા મારે છે!

રસિક—નવનીત, જો પેલું બચ્ચું ઉછળી ઉભું થયું! જો પેલું બીજું બચ્ચું પણ ઉછળી ઉભું થયું! હવે બન્ને માથાં લડાવે છે. બન્ને કેવી ટક્કર લે છે!

નવનીત—પેલું બચ્ચું કેવું બેં બેં કરે છે! એ શા માટે બેં બેં કરે છે?

રસિક—એની મા પાસે નથી તેથી તેને બેં બેં કરી એ બોલાવે છે.

નવનીત—આ બચ્ચાનું શરીર કેવું સુંવાળું છે! મને એની જોડે રમવું બહુ ગમે છે.

રસિક—નવનીત, જો પેલું કુતરૂં બકરીને કરડવા આવે છે. આપણે જોઈએ, હવે બકરી શું કરે છે?

નવનીત—બકરી કાંઈ નાસી જતી નથી. એ તો સામી થાય છે, અને નીચી વળી કુતરાને શીંગડું મારે છે. રસિકભાઈ, જુઓ! પેલો માણસ બકરીને દૂહે છે. બકરીનું દૂધ કેવું લાગે?

રસિક—નવનીત, મેં બકરીનું દૂધ પીધું છે. એ તો જરા ખારૂં લાગે.

નવનીત—રસિક, આપણા ગાંધીજી બકરીનું જ ધ પીએ છે ખરૂં?

રસિક—હા, એમણે ગાય-ભેંસનું ધ ન પીવાનું વ્રત લીધું હતું. પછી કેટલાંક વરસ સુધી તો દૂધ પીતા જ ન

હતા. પછી માંદા પડયા ત્યારે વૈદે કહ્યું કે દૂધ પીવું જ પડશે; એટલે બકરીનું પીવા માંડયું.

નવનીત—રસિકભાઈ, બકરી શું ખાતી હશે?

રસિક—એ ઝાડનો પાલો ખાય છે.

નવનીત—પાલો એટલે શું?

રસિક—પાલો એટલે પાંદડાં અને કુમળી ડાળીઓ. બાવળ, આકડો, ખરસાણી, પીપળો, પીપળ એ બધાંયે ઝાડનાં પાન બકરી ખાય.

નવનીત—રસિકભાઈ, જુઓ તો ખરા, પેલી બકરી કયાં ચડી ગઈ છે! એ ટેકરી પરથી પડી નહિ જાય?

રસિક—ના ભાઈ, એને તો ટેકરા ટેકરી પર ચડતાં આવડે છે. એ બહુ સાચવીને પોતાના પગ ગોઠવે છે.

પાઠ ૩૩ મો.

બકરીનું બચ્ચું

જો પેલું બકરીનું બચ્ચું, કુદ કુદ કુદકા મારે;
વાંકી ડોકે ઠમ ઠમ ઠમકે, હરખાઇ શું ભારે.
રે પેલી બકરી મા એની, પાસે ન હોય જ્યારે;
બેબેં બેબેં કરતુ એ તો, બુમો પાડે ત્યારે.
માતા આવે ત્યારે કેવું, બચ બચ કરતું ધાવે;
ધાવી પાછું કુદકા મારે, કેવો હરખ જ આવે!
હું પણ મારી માને દેખી, હૈયામાં હરખાઉં;
બા, બા કરતો વહેલો તેની, પાસે દોડી જાઉં

ખબરદાર.

પાઠ ૩૪ મો.

રોજ પાળવાના નિયમ.

અંગુછો ઉમંગ

શ્+વ=શ્વ. ઈશ્વર વ્+હ=વ્હ. વ્હાલાં

છોકરાંઓ, રોજ સવારમાં વહેલાં ઉઠો. સૂરજ ઉગતા પહેલાં રોજ ઉઠવું જોઇએ. ઉઠ્યા પછી તુરત ઈશ્વરનું નામ લેવું. સારાં ભજન આવડતાં હોય તો ગાવાં. પછી દિશાએ જવું. દિશાએ જઈ આવ્યા પછી માટી લઇ હાથ ધોઈ નાખવા. પછી દાતણ કરવું. દાતણને ખૂબ ચાવવું, અને તેનો ઝીણો કુચો થાય એટલે તેનાથી દાંત ઘસી સાફ કરવા. દાંત ઉપર દાતણ ઉભું અને આડું ઘસવું. દાતણ ન હોય તો ઝીણા વાટેલા મીઠાથી પણ દાંત

સાફ કરાય. દાંત ઘસ્યા પછી દાતણની ચીરી કરવી અને તેનાથી ઉલ ઉતારવી, એટલે કે જીભ સાફ કરવી. પછી નાહી લેવું. નહાતી વખતે જાંઘ, બગલ, ગરદન, કાનની પાછળ વગેરે બધાં અંગ ઘસીને નહાવું. નાહ્યા પછી શરીર અંગુછાથી લુછી નાખવું. નાહી રહ્યા પછી માતા પિતાને પગે લાગવું, અને પછી વાંચવા બેસવું. વાંચતી વખતે વાંચવામાંજ ચિત્ત રાખવું. ચોપડીઓ તથા લુગડાંને ભોંય પર આડાં અવળાં નાખવાં નહિ. બધી વસ્તુઓને ઠેકાણાસર ગોઠવીને મૂકવી. ઘરનું કામ ઉમંગથી કરવું સાચું બોલનાર છોકરાં હમેશાં સુખી થાય છે, અને માબાપને વ્હાલાં લાગે છે.

પાઠ ૩૫ મો. સાતતાળી.

મનુ—રમણ, અમે રમવા જઈએ છીએ. તારે આવવું છે?

રમણ—હા, મનુભાઈ. ઉભા રહો, હું આવું છું. (વહેલો વહેલો આવે છે.) આપણે આજે શું રમીશું?

મનુ—સાતતાળી.

રમણ—મને સાતતાળી નથી રમતાં આવડતી.

મનુ—ચાલતો ખરો દોસ્ત. એ તો તને ઝટ રમતાં આવડી જશે બીજા પણ છ-સાત છોકરાઓ એમની સાથે તૈયાર થયા. બાગમાં જઈ તેમણે રમવા માંડ્યું. પહેલાં તેઓ કુંડાળું વાળી ઉભા રહ્યા પછી

એક એકના હાથ ઝાલી ઉછાળી તાળીઓ પાડવા લાગ્યા. કોઈ ઉંધે હાથે તો કોઈ ચત્તે હાથે તાળી પાડે. ચત્તા હાથ ઓછા હોય તો તે પાકી ગયા ગણાય, અને ઉંધા હાથ ઓછા હોય તો તે પાકી ગયા ગણાય. છેલ્લો રહે તેને માથે દાવ આવે. પાકતાં-પાકતાં મનુને માથે દાવ આવ્યો.

હવે ચીમન નામનો એક છોકરો મનુની પાસે સાત તાળીઓ આપવા આવ્યો. બીજા બધા છોકરા આઘે જઈ ઉભા રહ્યા. ચીમને છ તાળી આપી અને પૂછ્યું, 'કઢો કે કઢી?' મનુએ કહ્યું, 'કઢી.' પછી ચીમને કહ્યું, 'જો પેલો કાગડો ઉડે'. મનુએ ઉંચે જોયું, એટલે તે તેને સાતમી તાળી આપી નાઠો. મનુ હવે બધા

છોકરાઓની પાછળ દોડયો. જેને તે પકડે તેની ઉપર દાવ આવે. જે છોકરાને પકડાઈ જવાની બીક લાગે તે બેસી જાય. મનુ તેને માથે હાથ મૂકીને થાપી, બીજાને પકડવા જાય. એટલામાં બીજો કોઈ છોકરો આવી તેને ઉઠાડી જાય. આમ રમતાં રમતાં ઝડપથી દોડી મનુએ બચુને પકડી પાડયો. હવે બચુને માથે દાવ આવ્યો. ઘણી વાર રમીને થાકયા એટલે ચીમને કહ્યું, ' સૌ સૌને ઘેર જાઓ, ધાણી ચણા વહેંચી ખાઓ.' પછી બધા પોતપોતાને ઘેર ગયા.

પાઠ ૩૬ મો.

છોકરાંને શિખામણ

સંગ   જ્ઞાન

પરોઢીયે નિત ઉઠીને, લેવું ઈશ્વર નામ;
દાતણ કરી નાહ્યા પછી, કરવા પાઠ તમામ.

કહ્યું કરો માબાપનું, દો મોટાંને માનઃ
ગુરુને બાપ સમા ગણો, મળશે સારૂં જ્ઞાન.

જુઠું કદી ન બોલવું, તજવું આળસ અંગ;
હળીમળીને ચાલવું, રાખો સારો સંગ.

પાઠ ૩૭ મો. મદારી.

ડુગડુગી ચટકા મધપુડો ઝડપ નહોર

ડુગડુગ્, ડુગડુગ્, ડુગડુગ્.

શાંતિલાલ—કાંતિભાઈ, આ શું વાગે છે?

કાંતિલાલ—શાંતિભાઈ, એ તો પેલો

મદારી ડુગડુગી વગાડે છે. ચાલ, આપણે મદારીનો ખેલ જોવા જઈએ.

શાંતિ—હા, ભાઈ ! ચાલો, ચાલો.

શાંતિલાલ તથા તેનો ભાઈ કાંતિલાલ દોડતા દોડતા મદારી ખેલ કરતો હતો ત્યાં ગયા.

શાંતિ—ભાઈ, પેલો માણસ કોણ છે?

કાંતિ—એ મદારી છે; એ ખેલ કરે છે.

શાંતિ—એ શું વગાડે છે?

કાંતિ—એ ડુગડુગી વગાડે છે. જો, એના હાથમાં પેલી ડુગડુગી છે.

શાંતિ—ભાઈ પેલું વાંદરૂં છે?

કાંતિ—ના ભાઈ, એ માંકડું છે. વાંદરાનું મોં કાળું હોય અને પૂછડું લાંબુ

હોય; પણ આનું મોં તો લાલ છે અને પૂછડું ટુંકું છે.

શાંતિ—હા કાંતિભાઈ, અને એ નાનુંએ છે. ભાઈ, પેલું કાળું કાળું શું છે?

કાંતિ—એ રીંછ છે. જો, એનું મોં કેવું લાંબું આંગળી જેવું છે! એના શરીર ઉપર કેવા લાંબા મોટા વાળ છે!

શાંતિ—કાંતિભાઈ, એનું શરીર બહુ ગંધાય છે. એની આંખો કેવી નાની છે! જુઓ જુઓ. પેલું રીંછ તો ઉભું થયું! એ તો પાછલા પગ પર ઉભું થઈ માણસની પેઠે ચાલે છે!

કાંતિ—હા, એના પગનું તળીયું આપણા જેવું છે; પણ તેની ઉપર નખને બદલે નહોર છે.

મદારીએ માંકડાને નથુ ડોસો બનાવી તેને લશ્કરમાં મોકલ્યો, અને તેની પાસે બહુ રમતો કરાવી. રીંછ જોડે મદારી કુસ્તી લડયો. એક વાર મદારી હાર્યો અને એક વાર રીંછ હાર્યું. ખેલ થઈ રહ્યા પછી કાંતિ ને શાંતિ મદારીને પૈસો પૈસો આપી વાતો કરતા ઘેર ગયા.

પાઠ ૩૮ મો. બાગ.

ક્યારા બાંકડા કોસ રોપા ફુઆરો
મધમાખ લલકારતા

"ચાલ ભાઈ, બાગમાં ફરવા જઈએ". આમ કહી મગન તથા મોતી બાગમાં ફરવા ગયા. બાગ પાસે પહોંચ્યા એટલે મોતીએ કહ્યું, જો પેલા આંબા તથા

લીમડાની ઘટા કેવી સારી લાગે છે !' જો, એની અંદરથી કોયલ ટહુકા કરે છે.

મગન—ભાઈ, આ શું છે?

મોતી—એ માંડવો છે. એની ઉપર જાત જાતનાં ફૂલના વેલા ચડાવ્યા છે, અને તેની નીચે લોકોને બેસવા માટે બાંકડાઓ મૂક્યા છે. મગનભાઈ, જો! આ ક્યારા કેવા મજાના લાગે છે! એની અંદર ફૂલના રોપા વાવ્યા છે. એમાં કેવાં જાતજાતના રંગનાં ફૂલો થયાં છે!

મગન—ભાઈ, આ શું છે?

મોતી—એ હોજ કહેવાય. જો, એની વચમાં પેલો ફુઆરો છે.

મગન—ભાઈ, એમાંથી પાણી કેવું ઉંચું ઉડે છે !

મોતી—ચાલ, મગન, પેલા કુવાપર કોસ ચાલે છે ત્યાં જઈએ.

મગન અને મોતી કુવા પાસે ગયા. ત્યાં કોસ ચાલતો હતો. એ કોસની ગરગડીમાંથી મધુરો અવાજ નીકળતો હતો. વળી કોસ ચલાવનારા પણ મોટે

અવાજે ગીતો લલકારતા હતા. કોસ ઉપર આવી ઠલવાતો. ત્યારે પાણી ખળળળ કરી પડતું અને પછી ખળખળ કરતું વહી જતું.

મગન—મોતીભાઈ, આ બધું પાણી ક્યાં જતું હશે?

મોતી—મગનભાઈ, એ પાણી પેલી નીકોમાં થઈ પેલા ફૂલના ક્યારાઓમાં જાય છે. પાણી ન પાય તો ફૂલના રોપા મરી જાય.

મગન—મોતીભાઈ, પેલું શું ઉડે છે?

મોતી—એ તો પતંગીયું છે. એની પાંખોનો રંગ કેવો સુંદર છે! મગન, પેલા ઝાડ ઉપર શું છે તે તું જાણે છે?

મગન—ના ભાઈ, એ શું છે?

મોતી—એ મધપુડો છે. એમાં મધ-માખીઓ રહે છે. એ મધમાખીઓનું ઘર છે. તેં મધમાખ જોઈ છે?

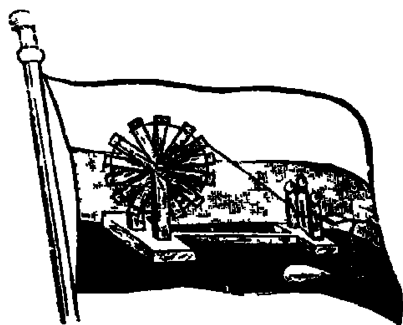

મગન—ના ભાઈ, મેં મધમાખ જોઈ નથી.

મોતી—જો, મગન! પેલા ફૂલ પર બેઠી છેને, તે મધમાખ કહેવાય.

પાઠ ૩૯ મો.

આપણો વાવટો.

ચિત્ર   અપમાન

ન્+મ=મ. સન્માન

આ આપણા દેશનો વાવટો છે. એ મને બહુ વહાલો લાગે છે. હું એ વાવટો આમ ખભે લઈ ફરીશ. મારો વાવટો હવામાં કેવો ફરફરે છે! એ વાવટો કોઈથી નીચો ન નમાવાય. એ વાવટા

પર કોઈથી પગ ન મેલાય. આપણે બધાએ એ વાવટાને નમવાનું.

એ વાવટો સ્વરાજનો છે. એ વાવટો ખાદીનો બનેલો છે. એમાં લાલ, લીલો અને ધોળો એમ ત્રણ રંગ છે એની ઉપર રેંટીયાનું ચિત્ર કાઢેલું છે. લાલ રંગ નીચે રહે, એમ એ વાવટો લાકડી પર ચડાવવાનો.

હું મારા દેશના એ વાવટાનો બચાવ કરીશ. જીવ જતાં સુધી એને નીચો નહિ નમવા દઉં.

નહિ નમશે, નહિ નમશે, નિશાન ભૂમિ ભારતનું
ભારતની એ ધર્મધ્વજાનું, સાચવશું સન્માન;
ભૂમિ ભારતનું.

પાઠ ૪૦ મો. માનું હેત.

રતિલાલ, તેનો નાનો ભાઈ રમણ, અને બેન લીલાવતી રમતાં હતાં. તેમની

બા બહાર ગઈ હતી. તે ઘેર આવી ત્યારે છોકરાં ચોકમાં રમતાં હતાં. છોકરાંને આનંદથી રમતાં જોઇ તેને બહુ સુખ થયું. તે છોકરાંને જોતી બારણામાં ઉભી રહી. હેતભરી આંખે તે છોકરાં સામું જોતી હતી. નાના રમણને તેની બા યાદ આવી.

રમણ—મોટીબેન, બા કયારે આવશે?

લીલાવતી—રમણભાઈ, હવે બા આવવાની તૈયારી છે.

એટલામાં રમણની નજર બારણા તરફ ગઈ. તેણે એની બાને ત્યાં ઉભેલી જોઈ, એટલે તે દોડીને તેને વળગી પડયો. એની બાએ એને ઉંચકી લીધો, અને છાતી સરસો ચાંપ્યો. રમણ ખુશી થઈ પગ ઉછાળી ગણગણવા મંડયો. રતિલાલ

અને લીલાવતી પણ માની પાસે આવી ઉભાં. પછી બધાં ઘરમાં ગયાં. માએ બધાં છોકરાંને મગજનો એક એક લાડુ આપ્યો.

રમણની બાને રમણ પર બહુ હેત છે. એ રાતે રમણને રામચંદ્ર અને કૃષ્ણ ભગવાનની વાતો કહે છે. રમણને એવી વાતો સાંભળવી બહુ ગમે છે. રાતના રમણ સુતો હોય છે, અને એની બા એને શરીરે હાથ ફેરવે છે, ત્યારે એને બહુ સુખ થાય છે. રમણ સહેજ માંદો પડે છે તો એની બાને બહુ ફિકર થાય છે. ત્યારે એનું મોં હસતું જણાતું નથી.

પાઠ ૪૧ મો.

મા અને બાળક

હરખાઉં કલ્લોલ આભાર ભીડે

માને દેખી બહુ હરખાઉં, દોડી દોડી સામે જાઉં;
ચાંપે લઇને છાતી સાથ, બોકી દઇને ભીડે બાથ. ૧
ધવડાવે લઇ ખોળામાંય, પપાળીને રાજી થાય;
મારૂં મુખ જોઇ હરખાય, દુખડાં સર્વે ભૂલી જાય. ૨
મીઠા લાગે મારા બોલ, જાણે પંખી કરે કલ્લોલ;
સારૂં ખાવું આપે માત, બહુ સંભાળે મારી જાત. ૩
રડતો જાણી મને લગાર, ગભરાતી દોડે તે વાર;
હસું રમું તો બહુ સુખ થાય, ઉંઘાડવાને હાલો ગાય. ૪
માંદો પડતાં ઓસડ પાય, પેટ ભરી માડી નવ ખાય;
સૌથી તારૂં હેત અપાર, બહુ માનું તારો આભાર. ૫

કવિ ધીરજકાકા

પાઠ ૪૨ મો. ફળની દુકાન.

સફાઈ ઘરાક ડઝન

વ્+ય=વ્ય. ગોઠવ્યા ર્+ધ=ર્ધ. અર્ધો

આ શું છે? એ દુકાન છે. એ શેની દુકાન છે? એ ફળની દુકાન છે. પેલો દુકાનદાર છે. દુકાનમાં કેટલાં બધાં ફળ છે!

કેળાં, નારંગી, દાડમ, સફરજંદ, બોર અને કેરી વગેરે ફળો છે. એ બધાં ફળ કેવી સફાઈથી ગોઠવ્યાં છે! તે છાબડી અને ટોપલીઓમાં સારી રીતે ગોઠવીને ખડકેલાં છે. બધી ટોપલીઓ ઉંચી નીચી હારમાં ગોઠવેલી છે. બધી મળી પાંચ હાર છે. ટોપલી અને છાબડીઓ નીચી પાટલીઓ પર ગોઠવેલી છે. એ હારો એક પછી એક ઉંચી થતી જાય છે. દુકાનદાર ફળ વેચે છે. પેલા ભાઈ ફળ લેવા આવે છે. આ ભાઈ ફળ લે છે. એ તેના ઘરાક કહેવાય. જુઓ દુકાનદાર પોતાના ઘરાકને હસતે મોઢે બોલાવે છે. પેલા ભાઈ કેરીઓનો ભાવ પુછે છે. એ શું કહે છે તે સાંભળો.

ઘરાક—ભાઈ, આ કેરીઓ કેમ આપી? ડઝન કેરીની શી કિંમત છે?

દુકાનદાર—જુઓ ભાઈ, આ રસની કેરી છે. એ આનાની દોઢ શેર છે. આ એના કરતાં સારી છે. એ આનાની શેર છે. એ કેરીઓ કાપીને ખાવાની છે. એ તોળીને વેચતા નથી, પણ ગણીને આપીએ છીએ. એ ત્રણ રૂપીએ ડઝન છે. બોલો, તમને કઈ કેરી આપું?

ઘરાક—મને સારી રસની કેરી અર્ધો મણ આપો.

દુકાનદાર—વારૂ, શેઠ. (તોળી આપે છે.)

પાઠ ૪૩ મો. દિશાઓ.

ચંપક એક દિવસ સવારમાં ઘણો વહેલો ઉઠયો. તે વાડામાં ગયો ત્યારે સૂરજ ઉગ્યો નહોતો. સામે એક ટેકરી હતી, તેની આસપાસ આકાશ ગુલાબી રંગનું દેખાતું હતું. થોડી વારમાં ટેકરીની પાછળથી સૂરજ દેખાયો. પહેલાં તે થોડો દેખાયો, પણ પછીથી તે વધારે ને વધારે ઉંચો ચડતો જણાયો. આખરે તે આખો ગોળ થાળી જેવો દેખાયો.

પછી ચંપક નિશાળે ગયો. નિશાળેથી પાછો આવ્યો ત્યારે તો સૂરજ આકાશમાં ખૂબ ઉંચે ચડયો હતો. તે જમી રહ્યો ત્યારે તો સૂરજ છેક તેના માથા પર

આવ્યો હતો, પણ તે બરાબર તેના માથા ઉપર ન હતો.

સાંજે પાછો ચંપક વાડામાં ગયો ત્યારે સૂરજ નીચે ઉતરી પડયો હતો. આ વખતે તે સવારે દેખાયો હતો ત્યાં ન હતો, પણ ટેકરીની સામી બાજુએ હતો.

બીજે દિવસે પણ ચંપકે સૂરજને તેમજ ફરતો જોયો. સવારે તે નીચો ટેકરી પાસે હતો. પછી ધીરે ધીરે ઉંચે ચડતો ચડતો તે માથા પર આવ્યો. સાંજના વળી પાછો તે નીચે ઉતર્યો, પણ આ વખતે તે સવારે હતો તેની સામી બાજુએ આવ્યો હતો. આ જોઈ ચંપકને બહુ નવાઈ લાગી.

તેણે મનમાં ખૂબ વિચાર કર્યો અને

આખરે ઝાડની એક સૂકી ડાળીથી વાડાની ધૂળમાં એક ચિત્ર દોર્યું, એટલામાં તેના બાપા ત્યાં આવ્યા.

બાપ—ચંપકભાઈ, તું શું કરે છે?

ચંપક—બાપાજી, સૂરજ તો આકાશમાં ચાલે છે. રોજ આમથી નીકળી આમ જાય છે.

બાપ—ચંપક, સવારના સૂરજ જે બાજુ દેખાય છે, તે પૂર્વ દિશા કહેવાય છે. સૂરજ પૂર્વમાં ઉગે છે. સૂરજ સાંજના નીચો ઉતરે છે, તે બાજુ પશ્ચિમ દિશા કહેવાય છે. સૂર્ય પશ્ચિમમાં નીચો નમે છે એટલે આથમે છે. ચંપક, જો તું પૂર્વ તરફ મોઢું કરી ઉભો રહે. હવે તારા બન્ને હાથ લાંબા કર. તારો જમણો હાથ જે

દિશા તરફ છે તે દક્ષિણ દિશા કહેવાય. તારો ડાબો હાથ જે દિશા તરફ છે તે ઉત્તર દિશા કહેવાય. બોલ જોઉં, દિશાઓ કેટલી છે ?

ચંપક—બાપાજી, દિશાઓ ચાર છે.

બાપ—તેમનાં નામ બોલ.

ચંપક—પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર અને દક્ષિણ.

બાપ—પૂર્વ દિશા કઈ કહેવાય ?

ચંપક—સૂરજ ઉગે તે પૂર્વ દિશા કહેવાય.

બાપ—પશ્ચિમ દિશા કઈ ?

ચંપક—સૂરજ આથમે તે પશ્ચિમ દિશા.

બાપ—ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશા કેવી રીતે શોધાય ?

ચંપક—પૂર્વ તરફ મોઢું કરી ઉભા રહીએ તો ડાબે હાથે ઉત્તર દિશા અને જમણા હાથે દક્ષિણ દિશા આવે.

ચોપડી શીખવવાની રીત

આ ચોપડીના પાઠો લખવામા પહેલી આવૃત્તિની પ્રશ્નોત્તર પદ્ધતિનો ત્યાગ કર્યો છે, છતા શિક્ષક તે પદ્ધતિએ શીખવે એમ ખાસ ભાર મૂકી હું સૂચવું છુ. એ પદ્ધતિનો યોગ્ય ઉપયોગ થઇ શકે તેટલા માટે શિક્ષકે પાઠ ઘેરથી વાચીને આવવુ તથા તે પાઠ શીખવવા માટે જોઇતાં સાધનો લઇ વર્ગમા જવુ પાઠમા આવતા સાધનો બતાવીને અને તેની પર સવાલ જવાબ કરીને તે પાઠની વસ્તુનો સારો પરિચય કરાવવો. પછી શિક્ષકે આદર્શ રીતે તે પાઠ વાચી જવો, અને ત્યાર બાદ છોકરાઓ પાસે વચાવવો. વર્ગમા પાઠનુ વાચન થઇ ગયા પછી પાછા સવાલ જવાબ કરવા થોડાક મહાવરા પછી છોકરાઓને માહોમાહે સવાલ જવાબ કરવા ઉત્તેજવા. વિરામ વગેરે ચિહ્નોના ભાન સાથે બાળક વાચી શકે તેવી કાળજી ખાસ રાખવી રાગ કાઢીને અને સંબંધ વગર છૂટા શબ્દો બોલી વાચવાની ટેવ બાળકોને ન પડે તે બાબત શિક્ષકે ખાસ ચીવટ રાખવી. તેમજ ઉચ્ચારના દોષો સુધારવા તરફ ખાસ લક્ષ આપવુ.

લેખન—પાઠ વંચાઇ રહ્યા પછી પાઠમા આવતા નવા શબ્દો પાટીયા ઉપર લખવા અને તે જોઇ જોઇને ત્રણ ત્રણ વાર કે પાચ પાચ વાર છોકરાઓ પાસે પાટી પર લખાવવા. શબ્દો સારી પેઠે આવડ્યા પછી એ શબ્દો આવતા હોય એવા નાનાં વાક્યો લખાવવા શરૂઆતમા લેખનની ઝડપ કરતા સારા અક્ષર, શુદ્ધ જોડણી તથા સ્વચ્છતા પર ખાસ ધ્યાન આપવું.

છોટાલાલ બાળકૃષ્ણ પુરાણી
ભરૂચ કેળવણી મંડળ,
ભરૂચ.

વિદ્યાપીઠ તરફથી પ્રગટ થએલું

બાલસાહિત્ય

ચાલણગાડી નાની (સચિત્ર)	૦-૪-૦
ચાલણગાડી મોટી .	૦-૩-૦
ચણીબોર (કવિતાઓના સંગ્રહ) .	૦-૫-૦
રાયણ (કવિતાઓનો સંગ્રહ)	૦-૮-૦
ચાલણગાડીના શિક્ષકોને	૦-૧-૦
ચણીબોરના શિક્ષકોને .	૦-૧-૦
પહેલી ચોપડી	૦-૩-૦
બીજી ચોપડી . .	. ૦-૪-૦